

KİÇİK VƏ ORTA BİZNESLƏRİN MALİYYƏLƏŞMƏ MEXANİZMLƏRİNDƏKİ PROBLEMLƏR VƏ ONLARIN HƏLLİ YOLLARI

Əli Nazim oğlu Həsənov
doktorant
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
a.hasanov@unec.edu.az

***Xülasə:** Kiçik və Orta Bizneslər (KOB) yeni iş yerlərinin yaradılmasına, innovasiyalara və iqtisadi artıma töhfə verdiyi üçün qlobal iqtisadiyyat üçün çox əhəmiyyətlidir. Bununla belə, bir çox KOB-lar adekvat maliyyələşməni təmin etməkdə çətinlik çəkirlər. Məqalə KOB-ların maliyyələşməsi ilə bağlı qarşılaşdıqları müxtəlif problemləri araşdırmaq məqsədi daşıyır və bu problemlərin həlli üçün potensial həll yolları təklif edir.*

***Açar sözlər:** KOB, maliyyə mexanizmləri, maliyyələşmə, iqtisadi inkişaf*

Giriş

Kiçik və Orta Bizneslər (KOB) qlobal iqtisadi artım, innovasiya və məşğulluq üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir [1]. KOB subyektləri dünya üzrə bütün bizneslərin təxminən 90 %-ni təşkil edir və iş yerlərinin yaradılmasına, o cümlədən ÜDM-in artımına böyük töhfələr verirlər [9]. Lakin KOB-lar eyni zamanda maliyyə təmin etmək üçün çətinliklərlə üzləşirlər. Bu, onların böyümə, innovasiya və məhsuldarlığı artıran fəaliyyətlərə investisiya etmək imkanlarını azaldır [1].

KOB-lar üçün maliyyə mühiti onların bank kreditləri və kapital bazarları kimi ənənəvi maliyyə mənbələrinə çıxışına əngəl olan bir sıra məhdudiyyətlər və çətinliklərlə də müşayiət edilir [3]. Bu problemlərə girov çatışmazlığı, borc verənlər və borcalanlar arasında məlumat asimetriyası, tənzimləyici məhdudiyyətlər, maliyyə institutlarının risk siyasəti və yüksək əməliyyat xərcləri daxildir [5], [10].

Məhdud girov KOB-lar üçün əsas məhdudiyyətdir, çünki onların çox vaxt kreditlər üçün girov kimi təklif edəcək real aktivləri olmur. Həmçinin, KOB-lar və kreditorlar arasında informasiya asimetriyası kreditlərin qiymətləndirilməsi prosesini çətinləşdirir ki, bu da borclanma xərclərinin artması və maliyyələşmənin məhdudlaşması ilə nəticələnir [2].

Maliyyə institutları daha böyük müəssisələrlə müqayisədə KOB-lara, o cümlədən startaplara riskli olduğuna görə kredit verməkdən çəkinirlər. Kiçik və orta sahibkarlar tez-tez daha yüksək faiz dərəcələri, daha sərt kredit şərtləri və maliyyə xidmətlərinə çıxışda məhdudiyyətlərlə üzləşirlər. Bu, onların böyümə perspektivlərini və sahibkarlıq təşəbbüslərini əngəlləyir [2].

KOB-ların maliyyələşdirmə kanallarında çətinliklərin həlli dövlətin, özəl maliyyə institutlarının və digər maraqlı tərəflərin əməkdaşlığını tələb edir. Hökumətlər kredit zəmanətləri, dəstək proqramları və alternativ maliyyələşdirmə kanalları kimi spesifik həlləri həyata keçirməklə KOB-ların böyüməsini təşviq edə bilər [10].

Beləliklə, bu məqalə KOB-ların maliyyə axtararkən qarşılaşdığı bir sıra çətinlikləri və problemləri araşdıraraq maliyyələşmə şanslarını artırmaq üçün alternativ üsulları tövsiyə edir. Məqalədə əvvəlki tədqiqatların və nəticələrin araşdırılması yolu ilə KOB-ların maliyyələşdirmə sistemləri ilə bağlı problemlər və onların həlli imkanları nəzərdən keçirilmişdir.

1. KOB-ların Maliyyələşdirmə Mexanizmlərində Çətinliklər

Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, maliyyə mənbələrinə çıxış KOB-ların böyüməsində və davamlılığında mühüm rol oynayır. Bununla belə, KOB-lar tez-tez maliyyələşməni təmin etməyə çalışarkən çoxlu çətinliklərlə üzləşirlər. Bu problemlər maliyyə bazarları daxilindəki struktur maneələr və sistemli problemlər kimi maliyyələşdirmə mənzərəsindəki bir sıra problemlərdən qaynaqlana bilər. Aşağıda KOB-ların maliyyələşdirmə mexanizmlərinə çıxışı zamanı qarşılaşdıqları əsas çətinliklərdən bəziləri təsvir edilmişdir:

• **Məhdud girov və aktivlər:**

KOB-lar çox vaxt ənənəvi vasitələrlə maliyyələşməni təmin etməkdə çətinlik çəkirlər, çünki onların girov kimi təqdim etmək üçün kifayət qədər maddi aktivləri yoxdur. Banklar və digər maliyyə institutları adətən kreditlərə qarşı təminat kimi girov tələb edir ki, bu da KOB-ların kreditə çıxışını çətinləşdirir. Bu girovun olmaması, xüsusilə kiçik biznes kapitalı və aktivləri məhdud olan startaplar üçün əhəmiyyətli maneə yaradır [2].

• **Məlumat asimetriyası və kreditin qiymətləndirilməsi:**

Kreditorlar və KOB-lar informasiya asimetriyası səbəbindən kreditin qiymətləndirilməsi prosesində əhəmiyyətli çətinliklə üzləşirlər. Natamam kredit tarixçələri, qeyri-adekvat maliyyə sənədləri və ya biznes əməliyyatlarında şəffaflığın olmaması səbəbindən maliyyə institutları KOB-ların kredit qabiliyyətini qiymətləndirməkdə çətinlik çəkə bilər. Nəticədə maliyyə axtaran KOB-lar daha yüksək faiz dərəcələri və ya birbaşa imtina ilə üzləşə bilər [7].

• **Tənzimləyici məhdudiyyətlər və inzibati xərclər:**

KOB-lar tənzimləyici tələblər və bürokratik əngəllər səbəbindən maliyyələşmənin əldə edilməsində çətinliklərlə üzləşə bilər. Mürəkkəb lisenziyalaşdırma prosedurları, çətin uyğunluq standartları və hüquqi maneələr bu bizneslər üçün əlavə xərclər və inzibati yüklər yarada bilər. Bundan əlavə, tənzimləyici çərçivələr KOB-ların unikal ehtiyaclarını ödəmək üçün hazırlanmaya bilər ki, bu da səmərəsizliyə və maliyyələşmənin əldə edilməsində gecikmələrə gətirib çıxarır [3].

• **Riskdən çəkinmə və qavrama qərəzi:**

KOB-lar daha böyük şirkətlərlə müqayisədə daha yüksək risk qəbul etdiklərinə görə tez-tez maliyyə institutlarından kredit almaqda çətinliklərlə üzləşirlər. Bu qərəzlilik kredit xərclərinin artmasına, daha sərt seçim meyarlarına və kreditin məhdud əlçatanlığına səbəb ola bilər. Bundan əlavə, kiçik biznesin kreditləşməsinə qoyulan ayrı-seçkilik maliyyə institutları arasında güvənin və inamın sarsılması ilə nəticələnə bilər ki, bu da KOB-ların maliyyələşdirmə əldə etməsini daha da çətinləşdirir [2].

• **Borc almanın yüksək xərci və məhdud maliyyə seçimləri:**

KOB-lar daha böyük bizneslərdən daha aşağı faiz dərəcələri ilə və daha sərfəli şərtlərlə kredit almaqda tez-tez çətinliklərlə üzləşirlər. Bunun səbəbi, KOB-ların kreditorlar tərəfindən daha riskli olması ilə əlaqədardır, nəticədə daha yüksək faiz dərəcələri və ödənişlər borc alma xərclərini artırır və onu kiçik biznes üçün daha az cəlbedici edir. Bundan əlavə, KOB-ların müxtəlif maliyyə məhsulları və xidmətlərinə çıxışı məhduddur ki, bu da onların ənənəvi bank kreditlərindən kənarında alternativ maliyyələşdirmə variantlarını araşdırmaq imkanlarını daha da məhdudlaşdırır [3].

• **Bazar dəyişkənliyi və iqtisadi qeyri-müəyyənlik:**

KOB subyektləri xüsusilə iqtisadi qeyri-sabitlik və bazar dəyişkənliyi zamanı tez-tez maliyyələşdirmənin təmin edilməsində çətinliklərlə üzləşir. İqtisadiyyat tənəzzüldə olduqda, KOB-lar gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətini, eləcə də tələb və bazar şəraitindəki dalğalanmaları proqnozlaşdırmaqda çətinlik çəkirlər. Bu qeyri-müəyyənlik kreditorların KOB-lara kredit ayırmalarını çətinləşdirir ki, bu da onların maliyyələşməyə çıxışını daha da məhdudlaşdırır [10].

KOB-ların üzləşdiyi ümumi problemlərin həlli üçün kompleks yanaşma tələb olunur. Bu yanaşma iqtisadi islahatları, tənzimləyici müdaxilələri və KOB-ların xüsusi tələblərinə cavab verən innovativ maliyyələşdirmə mexanizmlərinin yaradılmasını əhatə etməlidir. Kiçik biznesin maliyyələşdirilməsi üçün dəstəkləyici mühit yaratmaqla dövlət, maliyyə institutları və digər maraqlı tərəflər KOB-ların böyümə potensialını üzə çıxara və inkluziv iqtisadi inkişafı təşviq edə bilərlər.

2. KOB-ların Maliyyələşmə Problemlərinin Mümkün Həlləri

KOB-ların qeyd edilən maliyyələşmə problemlərinin həlli yollarının tapılması müxtəlif elmi və praktiki mənbələrdən götürülmüş hərtərəfli yanaşma tələb edir. Elm adamları və ekspertlər KOB-ların maliyyələşdirilməsi ilə bağlı çətinlikləri aradan qaldırmağa və onların inkişafını dəstəkləyə biləcək çoxsaylı strategiya və müdaxilələr təklif ediblər. Bu strategiyalar KOB-ların xüsusi ehtiyaclarını qarşılamağa və bugünkü rəqabətli biznes mühitində inkişaf etmək üçün onları gücləndirməyə yönəlib.

Kredit zəmanəti sxemləri KOB-ların kreditləşməsi ilə bağlı riskin idarə edilməsində mühüm alətlər kimi meydana çıxıb və bununla da maliyyə institutlarını kiçik biznesə kredit verməyə həvəsləndirir. Bu sxemlər borcalan tərəfindən öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi halında kredit məbləğinin bir hissəsinə zəmanət vermək və bununla da kreditor üçün kredit riskini azaltmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bununla kredit zəmanəti sxemləri kreditorları öz ölçüləri, girovların olmaması və məhdud kredit tarixçələri səbəbindən tez-tez kredit əldə etməkdə çətinlik çəkən KOB-lara maliyyə təklif etməyə təşviq edir. Kredit zəmanəti sxemlərinin KOB-ların kreditləşməsinə müsbət təsiri geniş şəkildə qəbul edilmiş və onlar dünyanın bir çox ölkələrində iqtisadi artımı təşviq etmək və kiçik biznesin inkişafına dəstək vasitəsi kimi tətbiq edilmişdir [6]. Tez-tez hökumətlər və ixtisaslaşmış qurumlar tərəfindən dəstəklənən bu sxemlər, KOB borcalanları tərəfindən defoqlara qarşı kreditorlara qismən təminat verir. Kredit zəmanəti sxemləri maliyyə institutlarının riskə məruz qalmasını azaldaraq, KOB-ların maliyyəyə çıxış imkanlarını artırır və onların sərfəli şərtlərlə kreditlər əldə etmə imkanlarını asanlaşdırır.

Ənənəvi bank kreditlərindən başqa, KOB-lar ticarət krediti, lizing, faktoring və təchizatçı maliyyələşdirməsi kimi müxtəlif alternativ maliyyə kanallarını araşdırmağa bilirlər. Alternativ maliyyələşdirmə variantlarının araşdırılması KOB-lara daha çox çeviklik, azaldılmış giriş maneələri və spesifik inkişaf məqsədlərinə uyğunlaşdırılmış maliyyələşdirmə variantları təmin edə bilər. Maliyyələşdirmə mənbələrini şaxələndirməklə, KOB-lar ənənəvi bank kreditlərindən asılılığını azalda və spesifik ehtiyac və məqsədlərinə daha çox uyğun gələn kapitalla çıxış əldə edə bilirlər.

Bacarıqların artırılması proqramları və maliyyə savadlılığı təşəbbüsləri KOB-ların maliyyə vəziyyətini effektiv şəkildə qiymətləndirmək və idarə etmək üçün mühüm rol oynayır. Bu təşəbbüslər KOB-ları maliyyə idarəetməsi, risklərin qiymətləndirilməsi və maliyyəyə çıxış üzrə əsas təlim, təhsil və məsləhət xidmətləri ilə təmin edir. Dövlətin bu istiqamətdə dəstəyi ilə KOB-ların maliyyə savadlılığını və idarəetmə imkanlarını artırmaq onların maliyyə institutları ilə əlaqəsini asanlaşdırır və maliyyələşməni təmin etmək ehtimalını artırır.

Bundan əlavə, hökumətlər tənzimləyici islahatları həyata keçirə və KOB-ların maliyyələşdirilməsi məqsədilə əlverişli mühitin yaradılması üçün siyasət müdaxilələri həyata keçirə bilirlər. KOB-ların maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılmasına lisenziyalaşdırma prosedurlarının sadələşdirilməsi, tənzimləyici tələblərin sadələşdirilməsi və inzibati yüklərin azaldılması yolu ilə nail olmaq olar. Dövlət həmçinin maliyyə institutlarını KOB-lara borc verməyə və onların böyümə təşəbbüslərini dəstəkləməyə təşviq etmək üçün vergi güzəştləri, subsidiyalar və qrantlar tətbiq edə bilər [6].

Dövlət-özəl tərəfdaşlıq (PPP) da KOB-ların maliyyələşdirilməsi problemlərini həll etmək üçün təklif edilən yanaşmalardanır. Hökumətlər, maliyyə institutları və digər maraqlı tərəflər arasında ittifaqlar yaratmaqla PPP-lər innovativ maliyyələşdirmə mexanizmlərini inkişaf etdirir, kredit zəmanəti sxemlərini yarada və KOB-lara texniki yardım göstərə bilər. Həm dövlət, həm də özəl sektorun güclü tərəflərindən və resurslarından istifadə edərək, PPP-lər KOB-ların maliyyələşdirilməsini gücləndirir və inklüziv iqtisadi artımı təşviq edə bilər [4], [10].

Nəticə

KOB subyektləri maliyyələşdirmənin təmin edilməsində çoxlu çətinliklərlə üzləşirlər. Bu çətinliklər KOB-ların ənənəvi bank kreditlərinə və digər maliyyələşdirmə seçimlərinə çıxışını məhdudlaşdıran struktur, tənzimləyici və davranış amillərindən qaynaqlanır. İnformasiya asimmetriyası və tənzimləyici məhdudiyətlər həmçinin KOB-ların böyümə və inkişafını dəstəkləmək üçün lazımi maliyyə təminatını təmin etməyi çətinləşdirir.

Bu çətinliklərə baxmayaraq, dövlət və maraqlı tərəflər KOB-ların maliyyələşdirmə mexanizmlərini təkmilləşdirmək və onların davamlı böyüməsini təşviq etmək üçün müxtəlif strategiyalar və tənzimləmələr təklif edirlər. Bir yanaşma KOB-ları kreditləri təmin etmək üçün lazımi girovla təmin edən kredit zəmanəti sxemlərinin hazırlanmasıdır. Əlavə olaraq, kraudfunding və peer-to-peer kreditləşməsi kimi alternativ maliyyələşdirmə kanallarının genişləndirilməsi KOB-ların kapitalla çıxışına kömək edə bilər.

Bacarıqların artırılması proqramları KOB-lara maliyyə problemlərinin öhdəsindən gəlməyə kömək edə biləcək başqa bir vasitədir. Bu proqramlar KOB-lara maliyyə idarəetmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək və kredit qabiliyyətini artırmaq üçün təlim və resurslar təqdim edir. KOB-ların maliyyə savadlılığını artırmaqla bu proqramlar onlara maliyyələşdirmə vəziyyətini daha yaxşı idarə etməyə kömək edə bilər.

Tənzimləyici islahatlar və müdaxilələr həm də KOB-ların maliyyələşdirilməsinə əlverişli şərait yaratmaq üçün vacibdir. Tənzimləyici tələblərin sadələşdirilməsi, vergi güzəştlərinin təmin edilməsi, o cümlədən dövlət və özəl sektorlar arasında əməkdaşlığın təşviq edilməsi dövlətin innovasiyaları və sahibkarlığı təşviq etməsi və inklüziv iqtisadi inkişafa təkan verməsi nöqtəyindən həyati əhəmiyyət kəsb edir.

Yekun olaraq, KOB-ların maliyyələşdirilməsində çətinliklər əhəmiyyətli olsa da, müxtəlif maraqlı tərəflərin fikirlərini istifadə edən çoxşaxəli yanaşma ilə həll edilə bilər. KOB-ların böyümə potensialını açmaqla biz iqtisadi rifahı təmin edə və daha inklüziv və dayanıqlı iqtisadi inkişafı təmin edə bilərik.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Bayraktar, M., & Algan, N. (2019). The Importance of SMEs on World Economies. 56–61. <https://doi.org/10.36880/C11.02265>
2. Berger, A. N., & Udell, G. F. (2006). A more complete conceptual framework for SME finance. *Journal of Banking & Finance*, 30(11), 2945-2966.
3. De Blick, T., Paeleman, I., & Laveren, E. (2024). Financing constraints and SME growth: The suppression effect of cost-saving management innovations. *Small Business Economics*, 62(3), 961–986. <https://doi.org/10.1007/s11187-023-00797-9>
4. European Commission. (2020). Small and medium-sized enterprises (SMEs). Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/smes_en
5. Indrawati, H., Caska, & Suarman. (2020). Barriers to technological innovations of SMEs: How to solve them? *International Journal of Innovation Science*, 12(5), 545–564. <https://doi.org/10.1108/IJIS-04-2020-0049>
6. Lagazio, C., Persico, L., & Querci, F. (2021). Public guarantees to SME lending: Do broader eligibility criteria pay off? *Journal of Banking & Finance*, 133, 106287. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2021.106287>
7. Petersen, M. A., & Rajan, R. G. (2002). Does distance still matter? The information revolution in small business lending. *Journal of Finance*, 57(6), 2533-2570.
8. Rao, P., Kumar, S., Chavan, M., & Lim, W. M. (2023). A systematic literature review on SME financing: Trends and future directions. *Journal of Small Business Management*, 61(3), 1247–1277. <https://doi.org/10.1080/00472778.2021.1955123>
9. World Bank. (2019). *World Development Report 2019: The changing nature of work*. Washington, DC: World Bank.
10. World Bank Group. (2020). *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains*. Washington, DC: World Bank.

THE CHALLENGES AND SOLUTIONS IN FINANCING MECHANISMS FOR SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES (SMEs)

A.Hasanov

PhD student

Azerbaijan State University of Economics

Abstract: *Small and Medium Enterprises (SMEs) are crucial to the global economy as they contribute to employment generation, innovation, and economic growth. However, despite their significance, many SMEs struggle to secure adequate financing. Thy article aims to explore the*

various challenges faced by SMEs in accessing financing and proposes potential solutions to address these issues.

Keywords: *SME, financing mechanisms, financing, economic development*

ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ В МЕХАНИЗМАХ ФИНАНСИРОВАНИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА (МСП)

А.Н.Гасанов

докторант

Азербайджанский государственный экономический университет

Резюме: *Малые и средние предприятия (МСП) имеют решающее значение для мировой экономики, поскольку они способствуют созданию рабочих мест, инновациям и экономическому росту. Однако, несмотря на свою значимость, многие МСП испытывают трудности с обеспечением адекватного финансирования. Целью данной статьи является изучение различных проблем, с которыми сталкиваются МСП при доступе к финансированию, и предлагаются потенциальные решения.*

Ключевые слова: *МСП, механизмы финансирования, финансирование, экономическое развитие*

Elmi redaktor: i.e.d., prof. E.Sadiqov

Çara təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 27.08.2024

Çara qəbul edilib: 08.09.2024